

LUNDS
UNIVERSITET

Försäkringskassan lyhörd för politisk styrning – individen kommer i kläm

Sjukförsäkringen fungerar inte som den ska. Individen förfördelas i överklagande-ärenden och många får inte den sjukpenning eller sjukersättning som de har rätt till. Detta enligt en ny avhandling i socialantropologi som spårar förklaringen till en ganska så unik svensk rättskultur.

– I Sverige litar vi på staten och våra myndigheter. Det kan vara bra. Men ibland går det för långt. Makten legitimeras med ett harmonitänkande i relationen mellan stat och individ, vilket leder till en intimisering som kan undergräva rättssäkerheten. Allt kan inte lösas i samförstånd. Ibland blir det konflikt och då blir det tydligt att myndigheten har ett maktövertag, säger Matthias Abelin, doktor i socialantropologi vid Lunds universitet.

Sjukförsäkrade, jurister, handläggare och experter har intervjuats. Matthias Abelin har också närstuderat ett tjugotal överklagandefall samt studerat historiska källor, tidigare forskning, tillsynsrapporter och mediabevakning.

Enligt Matthias Abelin kan felbehandlingen av individer förstås utifrån den rättskultur som råder i Sverige. Det vill säga föreställningar och normer i relationen mellan stat och individ.

Matthias Abelins slutsats är att den svenska rättskulturen utmärks av ett svagt rättsmedvetande kombinerat med förhållandevis starka myndigheter, en svag riksdag och svaga domstolar. Abelins, och även andras forskning, visar bland annat att riksdagen och domstolarna inte tar ansvar för ett fungerande regelverk och att domstolarna kan agera partiskt.

Den offentliga retoriken från Försäkringskassan är dock att man stramat upp rättssäkerheten, till skillnad mot tidigare då man var lite för generös och slapp med att kolla intyg. Hur går det ihop?

– Min bedömning är att den verkliga orsaken är en annan än den Försäkringskassan påstår. Mellan år 2005 och 2008 debatterades rättssäkerheten i sjukförsäkringen i medier. Ungefär samma debatt återkom mellan 2015 och 2018. Under båda perioderna fanns det ett regleringsbrev med krav på besparingar och de politiskt beslutade besparingarna genomfördes effektivt och på kort tid. Man har alltså varit för lyhörd för politisk styrning, säger Matthias Abelin.

Sverige avviker särskilt från jämförbara länder med sin dåligt utvecklade och föga ändamålsenliga process i förvaltningsdomstolarna. Det kan handla om allt från utredningsskyldighet, kommunikation och bevisvärdering till beslut som inte motiveras på ett nöjaktigt sätt. Exempel på vilka konsekvenser detta kan få för enskilda är en av avhandlingens främsta bidrag jämfört med tidigare forskning, enligt Matthias Abelin.

Under sitt doktorandarbete har han kommit i kontakt med många personer. Enligt honom är alla som är insatta medvetna om de brister som finns i den rättsliga hanteringen. Att läkare inte skriver riktiga intyg (även om de vill sjukskriva) är alla medvetna om, och det har nyligen bekräftats i en [annan avhandling](#). Att riksdagen inte lagstiftar ordentligt eller håller efter myndigheterna är något som experter i socialrätt klagat över i artiklar och böcker. Fackets jurister säger samma sak.

Att domstolarna inte är självständiga är något som de flesta insatta intygar, och det finns nu, för första gången, systematiska empiriska belägg för det i forskning och tillsynsrapporter. De starkaste beläggen har till och med tagits fram av en av regeringens egna myndigheter: Inspektionen för socialförsäkringen.

– År 2014 gav Inspektionen för socialförsäkring ut en rapport som konstaterade att domstolarna i socialförsäkringsärenden inte agerar oberoende. Trots att detta är en skandal, passerade deras slutsatser ganska obemärkta förbi i medier. Mina observationer landar i slutsatsen att medierna har bristande kunskap, eller intresse, för rättsfrågor. Vilket på sitt sätt är en logisk konsekvens, eftersom medierna är en del av ekosystemet, säger Matthias Abelin.

En tillbakablick kastar ett förklarande ljus på den svenska rättskulturen. Efter en genomgång av 1900-talets debatter om rättskontroll av förvaltningen drar Matthias Abelin slutsatsen att arbetarrörelsen aldrig riktigt gjort upp med det gamla överhetssverige, utan tvärtom anammade den äldre, mer konservativa rättsuppfattningen.

I sin avhandling diskuterar han bland annat begreppet "statsindividualism" och kopplar det till begreppet "konfliktfylld paternalism" och historiska paralleller till utvecklingen av tysk socialrätt under 1800-talet.

– Tage Erlander hånade i riksdagen 1954 de konservativas tal om att myndigheterna bara ville medborgarnas bästa. Det var ju inte arbetarrörelsens historiska erfarenhet. Däremot ville han inte ändra på det gamla paternalistiska svenska förvaltningsrättssystemet. Det fick vara kvar och skapade sedan problem för Sverige i Europadomstolen för mänskliga fri- och rättigheter på 1980-talet. Min historiska tolkning är att det är den traditionen som fortfarande lever kvar och kommer till uttryck i problemen med sjukförsäkringen, säger Matthias Abelin.

För mer information, kontakta Matthias Abelin, doktor i socialantropologi, +46 46 222 95 65, 070-4476140 mawork@pm.me .

Mer information om avhandlingen [https://portal.research.lu.se/portal/sv/publications/a-swedish-dilemma\(7e17c30a-97f1-49ae-9438-f7c778300fc0\).html](https://portal.research.lu.se/portal/sv/publications/a-swedish-dilemma(7e17c30a-97f1-49ae-9438-f7c778300fc0).html) . Avhandlingen finns tillsvidare att beställa som fjärlån och köpa på Amazon. Matthias Abelin kan i mån av tillgång skicka avhandlingen med post till journalister. Ett utdrag från inledningen kan mejlas.